

De Alexanderkerk in Rinsumageast zit vol mysteries.

Want waarom heeft de dorpskerk een basiliekvorm? Hoezo heeft hij als enige kerk in het hele Noorden een crypte? En wie zijn al die edellieden die er in hun pronkgraven onder de vloer liggen? Het huidige kerkbestuur wil de raadselachtige schatten ontrafelen en gooit de boel op de kop.

‘Tink derom, net stroffelje!’

Wie in de Alexanderkerk over de drempel stapt, ligt zo languit op zijn snufferd op de oudste vloer van Rinsumageast. Vlak naast de deur zit een verraderlijke opstap. „In raar stroffelding”, zegt Ed Zietsma over de houten verhoging die over de halve kerkvloer ligt. „Minsken sjogge omheech en binne sa ûnder de yndruk fan wat se allegear sjogge, dat se harren samar ferstappe”, zegt Tetty Sikma. De beide kerkbestuurders weten hoe link het is en zijn maar wat blij dat het obstakel, als het meezit, over een jaar verdwenen is.

Want de 900 jaar oude Alexanderkerk staat voor een grote renovatie. Op zolder doet de bonte knaagkever zich tegoed aan de eeuwenoude balken. En de vochtige muren slaan schimmelig door. Met een laatste grondige opknapbeurt bijna veertig jaar geleden, wordt het tijd voor grootschalig onderhoud. Binnenkort beklimmen voegers, loodgieters en schilders de eeuwenoude muren en gaat het los.

ENGE PREEKSTOEL

„En hjir binnen wurdt it ek allegear oanpakt”, zegt Sikma rondzwaaiend in de imposante oude kerkzaal waarvan de eerste bouw dateert van 1100. De adellijke preekstoel, die vervaarlijk uit het lood hangt, wordt weer stevig vastgemaakt. „Guon doare der net mear op”, weet Zietsma.

Ook de indeling gaat op de schop. „We wolle it oanpasse oan de tiid”, zegt Sikma. De krimpande kerkgemeenschap – zondags komen er zeventig zielen naar de preek – wil het forse gebouw waar wel tweehonderd zitplaatsen zijn, efficiënter benutten voor de eredienst en culturele activiteiten. Ook zal er straks meer ruimte zijn om te vertellen over de rijke cultuurhistorie van het gebouw. Want er is nogal wat te vertellen in Rinsumageast.

ADELLIJKE GRAFKELDERS

De Sancte Alexander is een adelskerk, steekt Zietsma van wal. Gesticht door de invloedrijke hoofdelingenfamilie Tjaerda. De grond waarop de kerk is gebouwd, moet oorspronkelijk tot hun bezit hebben gehoord, net als het domein waarop het klooster Claercamp stond, iets ten noorden van het dorp. Bij de Alexanderkerk – een basiliek in romaanse bouwstijl – zijn graven gevonden die dateren uit de achtste eeuw. Zietsma: „De adel wenne hjir al hiel betiid. Se makken De Geast ta in prominent plak, in sintrum foar geastelike foarsjennings.”

De vier adellijke landgoederen in het dorp Tjaerda, Juwsma, Eysinga en Melkema hadden elk een grafkelder in de kerk. Van die adel is nog veel terug te zien in de kerk. „Mar in part leit hjirûnder weimoffele”, wijst Zietsma naar de houten vloer die eigenlijk het deksel vormt van een schatkist vol verrassingen.

Want wat ze allemaal zullen aantreffen als dat ‘stroffelding’ weggaat, is nog afwachten. Wat er in ieder geval ligt, is een grafkelder van de Tjaerda’s met daarop een enorm grote grafsteen van Maria van Tjaerda, een belangrijk lid van die adellijke familie. Historisch belangrijke items die Rinsumageast graag in het zicht wil brengen.

Bij een vorige herinrichting rond 1950

Ook wie nooit een voet in een godshuis zet, loopt op vakantie vaak een kerk in. Wat in het buitenland kan, kan ook dicht bij huis. Friesland heeft met ruim 700 kerken de hoogste kerkdichtheid van Europa. Onder de vlag van Tsjerkepaad zijn ook deze zomer zo’n 250 Friese kerken op zaterdagmiddag open. De LC pikt er een paar uit.

Vandaag: de Alexanderkerk in Rinsumageast.



De Alexanderkerk heeft een dubbel middenschip. Aan het oudste deel, dat dateert van 1100, werd in 1523 een stuk bijgebouwd waardoor de kerk de vorm kreeg van een basiliek.

Ed Zietsma en Tetty Sikma in de eeuwenoude Alexanderkerk, die een grootschalige herindeling en renovatie wacht.



Het is onbekend of er in de crypte botten of andere relikwieën hebben gelegen van een heilige.

De grafstenen.



Unieke crypte als hondenhok en kerker



Ed Zietsma en Tetty Sikma bij de smalle trap die naar de ondergrondse crypte leidt.

kwam al een grote verrassing aan het licht. Toen gingen de kelders van Tjaerda en Eysinga open. „Se troffen in grutte púnheap oan”, zegt Zeitsma. „Alles wie ferfallen en kisten wiene nei únderen sakke.”

Tussen de brokstukken lagen plaatjes met namen, 32 stuks in totaal. Sommige van lood, andere van zink of koper. „Sjoch hjir hingje se”, wijst Sikma naar een vitrine in een nis. „Sa’n grutte samling grêfplaatjes is unyk”, zegt Zietsma, die de archieven indook en achterhaalde wie de personen van de naamplaatjes waren om ze vervolgens allemaal te beschrijven in een boekwerk over de geschiedenis van de kerk.

‘SE HIENEN IT HEECH YN ‘E BOL’

Die adel zorgde er ook voor dat de oude basiliek in 1525 werd uitgebreid met een tweede schip. In de zestiende eeuw streken de Geldersen en de Bourgondiërs om de macht in Friesland. Ze bezetten sterke vestingen, zo ook het Tjaerdaslot van de invloedrijke edelman ‘meister Syds Tjaerda’. Toen de oorlog voorbij was, lag zijn state in puin en was het dorp afgebrand.



Het ingangsportaal komt uit het uit 1647 daterende poortgebouw van Eysingastate. Toen dat in 1805 werd afgebroken, is het portaal hergebruikt in de kerk.

Hoe de Alexanderkerk uit de strijd was gekomen, is niet bekend, zegt Zietsma. „Mar we gean der fanút dat der in soad skea wie.” De wederopbouw zal aangegrepen zijn om de smalle basiliek uit te breiden naar een ruime kerk. „Op’e nij prestige fan de Tjaerda’s. Dy hienen it heech yn ‘e bol.”

Sikma en Zietsma lopen naar de ingang van de kerk. Ook hier weer een restant van de adel; een tweedehandsje. „Dizze poarte komt út Eysingastate.” Toen dat landgoed in 1805 werd afgebroken, stond het bouw-materiaal te koop. De kerk had behoefte aan een ruimere toegang en kocht het op. „Ek hjir sjochst de adel werom”, zegt Zietsma wijzend naar de familiewapens boven de deur.

Ook de katholieke oorsprong is nog overal zichtbaar in het huidige protestante gebouw. Het duo daalt de smalle stenen trap af naar een donkere kelderruimte. Er branden kaarsen en er hangt een serene stilte. Het is de crypte, een ondergrondse kapel onder het hoofdaltaar waar in de katholieke traditie relikven werden bewaard. Zietsma schudt het hoofd: „En dan



De grafstenen.

Nederland telt slechts enkele cryptes

In Nederland zijn in totaal dertien kerken met een crypte. De kleinste en meest noordelijke is die van Rinsumageast. De twee dichtstbijzijnde kerken met een ondergrondse ruimte voor relikwieën zijn de Pieterskerk in Utrecht en de Lebuinuskerk in Deventer. De overige tien kerken met een crypte bevinden zich in het zuiden van het land.

te betinken dat dit jierren as hûnehok tsjinne hat.”

HONDENHOK IN HEILIGE CRYPT

Na de reformatie maakten de protestanten korte metten met alle katholieke uitingen. De crypte werd dichtgemetseld en werd een praktisch opberghok. Lange tijd stopten de Geastmiers er loslopende honden in. En hij diende als kerker. „Guon dy’t net omlyk wûnen koenen der efkes becommen.” Bij een restauratie in 1942 werd de toegang vanuit de kerk hersteld en kreeg de crypte zijn katholieke waarde terug.

De crypte is één van de mysteries van Rinsumageast. Want welke relikwieën lagen er, en van wie? Waren ze van heilige Alexander, de patroonheilige van de kerk? En waarom heeft de dorpskerk de bijzondere basiliekvorm? Nog zo’n raadsel.

„Dat witte we allegear net”, zegt Zietsma, die er wel zo zijn gedachten over heeft. Zulke uitzonderlijke elementen zeggen volgens hem alles over de status van de adellijke families en de waarde die het bisdom daaraan hechtte. Het lijkt of de bisschop een tegenprestatie wilde bieden aan Rinsumageast, uit dankbaarheid voor het religieuze centrum. Waarom zouden er anders in het afgelegen kweldergebied in de kop van Friesland relikven liggen van een heilige?

Weer een reden waarom ze in Rinsumageast bijna niet kunnen wachten tot het ‘stroffeldeksel’ van de schatkist gaat. „It is hjir ien grut mystearje.”